

HIPOLIT NAPOLEON (HENRYK) DĘBICKI IN RUSCHUK¹¹

Kamen Rikev, PhD

Institute of Modern Languages

Maria Curie-Sklodowska University in Lublin, Poland

Tel.: +48514441160

E-mail: rikev@umcs.pl

***Abstract:** The paper presents several arguments concerning the identity of Polish illustrator Hipolit Napoleon Dębicki, popular in Romania and Bulgaria under the name of Henryk Dębicki. It throws light on his role in the Polish January Uprising of 1863, his subsequent hard labour in Tomsk and escape to Romania via Turkestan. It also reveals a note from the unpublished memoirs of Polish engineer Zygmunt Mineyko, proving that in 1869 Dębicki spent several months in Ruschuk, the capital of the Danubian Vilayet. This note is the sole evidence that the artist had visited the lands of present-day Bulgaria. In addition, Mineyko's note is testimony to the fact that in Ottoman Ruschuk in 1869 there were enough clients willing to commission portraits, thus ensuring modest earnings to an European painter.*

***Keywords:** Hipolit Napoleon Dębicki, Henryk Dębicki, 1869, Ruschuk, Ruse, Danubian Vilayet, Polish painter.*

ХИПОЛИТ НАПОЛЕОН (ХЕНРИК) ДЕМБИЦКИ: ОКОЛО ИМЕНАТА И БИОГРАФИЯТА

Вдъхновител на тази публикация е г-н Войцех Малицки, потомствен варшавянин, който през последната година хвърля немалко усилия да върне в научно обращение позабравения факт, че художникът Хиполит Наполеон Дембицки и известният в Румъния и България Хенрик Дембицки (1830–1906) са всъщност едно и също лице¹².

Горният факт, който приемам за безспорен¹³, е важен не само заради сухата конкретика, но и за осветляване на неясните моменти в пътя на един поляк към Балканите и сътрудничеството му с румънската преса и с Христо Ботев, като последното по стечение на обстоятелствата го превръща в „родоначалник на българската политическа карикатура“¹⁴.

Обзорът на неизвестните моменти при тази колоритна личност следва да започне от истинското име, фигуриращо в кръщелния акт¹⁵: Хиполит Наполеон Дембицки (Hipolit Napoleon Dębicki), роден на 15.08.1830 във Варшава. Все още липсват сигурни сведения за образованието¹⁶ на Дембицки, но днес може да се твърди с увереност, че за участието си в Януарското въстание през 1863 г. той е бил изселен в град Томск, където е бил сред водачите

¹¹ Докладът е представен на конференция на Русенския университет на 29 октомври 2021 г. в секция Езикознание и литературознание с оригинално заглавие на български език: ХИПОЛИТ НАПОЛЕОН (ХЕНРИК) ДЕМБИЦКИ В РУСЧУК.

¹² Проблемът с признаването на този факт произтича от инерцията, с която в полските архиви и бази данни Хиполит Наполеон фигурира най-често като живял в периода 1820–1865, а името Хенрик не се афилира с профила на лицето (срв. [https://polona.pl/search/?filters=creator:%2D%C4%99bicki,_Napoleon_\(1820--1865\)_Autor_Nak%C5%82adca%22,public:0](https://polona.pl/search/?filters=creator:%2D%C4%99bicki,_Napoleon_(1820--1865)_Autor_Nak%C5%82adca%22,public:0) – достъп: 22.09.2021).

¹³ Скоро след Втората световна война Татяна Силяновска-Димитрова назовава художника Хиполит Дембицки (Silianowska-Dymitrowa 1950: 13) и подчертава, че името Хенрик е погрешно (с. 16). Случаят се повтаря в издание от 1977 г.: „Хиполит Наполеон Дембицки, понякога използващ името Хенрик“ (Gorska & Lipinski 1977: 199). Адриан-Силван Йонеску го назовава Хиполит Наполеон Хенрик Дембицки (Ionescu 2008: 195).

¹⁴ Orłinova 2009: 75; срв. Silianowska-Dymitrowa 1950: 13.

¹⁵ Акт 493 от 15.08.1831 г. (кръщението е станало точно година след раждането) на варшавската църква Св. Ян (Иоан) Кръстител (Акт 1831).

¹⁶ Силяновска-Димитрова твърди, че според румънски служебни документи Дембицки сам посочва завършено средно образование във Варшава и художествената академия в Мюнхен (Silianowska-Dymitrowa 1950: 16).

на полската революционна организация¹⁷. Бягството му от Сибир се осъществява през Туркестан, откъдето полякът попада в Букурещ.

Именно в Румъния, подписвайки илюстрациите си в пресата с монограма HD (вместо обичайния монограм в полските му графики ND)¹⁸, Дембицки започва да бъде наричан Хенрик – практика, срещу която той не се е възпротивявал и която може да е била породена от две обстоятелства: личното желание на беглеца от Томск да бъде споменаван с друго лично име, заличавайки по този начин следите от полско-сибирския си период, както и допустимото объркване на полските и/или румънските издатели, които са започнали в подписа Н. Dębicki да четат Хенрик. Твърде вероятно е действителната причина да е в съчетанието на двете обстоятелства. Така или иначе на Балканите Дембицки е наричан различно (в България се срещат формите Хенрик и Хенрих), а в Румъния дори фамилията му става Dembițchi¹⁹, Dembinzchi (Ionescu 2002: 148), Dembinsky, Dembitzki и също Dembitzky (Ionescu 2008: 195) с комбинации между трите лични имена Хиполит (Иполит), Наполеон и Хенрик.

Пълното изложение на фактите, събрани от г-н В. Малицки, е цел на бъдеща публикация. Тук искам да обърна внимание на свидетелство, доказващо пребиваването на Дембицки в Русе през 1869 г. и важно както за биографията на художника, така и за историята на Русчук.

ДЕМБИЦКИ В РУСЧУК ПРЕЗ 1869 Г. – СПОМЕН НА ЗИГМУНТ МИНЕЙКО

В своя статия от 2018 г. поставих въпроса *бил ли е Дембицки в България?* и заключих, че не разполагаме с никакви документални сведения за негово пребиваване по българските земи²⁰. Три години след публикуването на материала съм длъжен да внеса една съществена корекция. Твърдението остава валидно, но единствено за следосвобожденския период. Днес може да се приеме с пълна увереност, че през 1869 г. Дембицки е прекарал поне няколко месеца в Русчук, като за кратко се е препитавал там като портретист.

Данните се извличат от спомените на изтъкнатия полски инженер, шляхтич и въстаник Зигмунт Минейко (1840–1925), работил във вилаетската столица по прокарването на железния път Никопол – Плевна²¹. В края на живота си този родоначалник на гръцката политическа династия Папандреу пише своите мемоари, останали непубликувани. За щастие, днес ръкописът е достъпен онлайн, като в том 7 от тетрадките на Минейко²² с дата 24.01.1925 е поместена бележка под черта за познанството му с Наполеон Дембицки (листове 142–145). Фрагментът е високо четивен, поради което съм в състояние да го приведа почти без колебания в разчитането заедно с превод на български език²³. В пасаж за полските издания, повдигащи духа на осъдените в Сибир поляци, където Минейко се възхищава на „големия талант на Наполеон Дембицки“ (л. 142), той подава следните пояснения под черта, простиращи се върху четири листа:

¹⁷ По време на въстанието художникът, сочен като „чиновник и литератор“, е бил комисар на IV отряд на националната жандармерия във Варшава (Orpman 1930: 239–240; Kieniewicz et al. 1965: 372–373 и именния показалец в тома); сочен е и като началник на III секция на т.нар. *кинжалници* (*szyletnicy*), изпълняващи смъртните присъди на революционния трибунал (Berg 1899: 195–196: в този източник фигурира като „Naroleon Dębiński, бивш чиновник“). Н. П. Митина посочва, че в Томск Наполеон Дембицки, осъден на каторга, е живял под фамилията де Лампи (Mitina 1966: 58).

¹⁸ Според Ionescu 2002: 145 така творецът е проявил скромност, оставяйки в сянката на други илюстратори в румънската преса от 70-те години на XIX век.

¹⁹ По списъка на преподавателите в Националния лицей „Николае Бълческу“ в Браила, според който Дембицки е преподавал там в периода 1872–1898 (Profesori 1862–2013).

²⁰ „Две непознати илюстрации от Хенрик Дембицки с българска тематика.“ *Проглас*, бр. 1 (2018): 34.

²¹ Вж. Orłowski 2016: 636–638.

²² Mineyko 1918–1925. Ръкописът се пази в Библиотеката на Ягелонския университет (сигн. VJ Rkp. 7092 I t. 7) и е достъпен електронно на националния портал Polona.

²³ В полския препис съм се стремил да запазя оригиналния правопис и пунктуация. В българския превод обаче целя максимално точно реконструиране на мисълта с оглед предпазване от възможни двусмислици.

Napoleonowi Dębickiemu udało się uciec z Syberji, dokąd był skazany do ciężkich robót. Ucieczkę dokonał szczęśliwie przez Turkestan, – inną drogą od mojej do granic Romunji i ustalił się tam w Bukareszcie, znajdując zajęcie przy Redakcji pisma humorystycznego. Dobrze też mu powodziło aż do czasu kiedy ogłosił w jednym z numerów rzeczzonego pisma głowę woła i gawrona trzymającego w dziobie złoty pierścień. Herby Moł[d]awji i Wołoszczyzny złożone w jedno jako symbol głupoty łączy z grabieżą, a przedstawiający łośń[?]ość powyzszych prowincji w księstwo rumuńskie. Naturalnie że pomysł wykonania tego rodzaju publikaty nie należał do Dębickiego, ale do opozycji uprawianej od dawna przeciwko złożeniu dwóch prowincji przedtem oddzielnie zarządzanych autonomicznie, autorem którego był książę Kuza, – na czym ucierpiała Mołdawia z powodu ustalenia stolicy w Bukareszcie.

Rząd księcia Kuzy zastosował zemstwo za doznana obrazę na osobie autora karykatury.

Dębicki został porwany przez policję i przerzucony przez Dunaj do miasta Ruszczuku stolicy Prowincji Dunajskiej, która podówczas w 1869 roku należała do Turcji: – Jako nieposiadający paszportu Dębicki został uwięziony.

W Ruszczuku Wielkorządcą był wtedy Akif Pasza, wielki przyjaciel polaków, którym dowiedziawszy się że przepędzony z Rumunji tłumaczy się że jest polakiem rozkazał ażeby stawili go do mojego biura, gdzie układałem projektu budowy kolei żelaznej z Nikopoli do Plewny. –

Zdziwienie moje jako też uciecha nie posiadały granic. Rzuciliśmy się w objęcia całując się przez czas długi. Dziwił się też niepomiernie naczelnik policji obecny przy tej scenie. – Kiedy za pośrednictwem jednego z inżynierów moich, umiejącego po turecku, wyjaśniłem że Dębicki jest kolegą mojego wygnania z Syberji, Dyrektor Policji oświadczył że aresztant jest zupełnie wolny, a Akif Basza rozkazał ażeby udzielono mu srodki utrzymania. – Naturalnie że Dębicki pozostał moim gościem. W Ruszczuku znalazł też niezwłocznie on zarobek. – Wkrótce jednak po tym wypadku opuściłem Ruszczuk udając się do Francji do wzięcia udziału w wojnie 1870 roku. Po moim powrocie dla kontynuowania konstrukcji kolei żelaznej z Nikopolisu do Plewny nie zastałem już w Ruszczuku Dębickiego. Został on zawezwany na powrót do Bukaresztu przez dziennik humorystyczny, którym potrafił usprawiedliwić niewinność Dębickiego, ni[e]chcąc tracić powodzenia jaką zapewniał talent naszego Artysty. – Dębicki lepiej wynagrodzony opuścił Ruszczuk, gdzie zdejmując portrety posiadał skromny srodek utrzymania. –

Z Dębickim zachowywałem listowny stosunek przez długie lata, a w 1888 roku spotkałem się z nim w Braile, udając się tam dla spotkania się z bratem mojej żony, zajmującym się handlem zboża, gdzie kolega mój i rodak ustalił się jako nauczyciel Kaligrafji i rysunków i dokąd sprowadził swoją żonę, [obazującą ?] go licznem potomstwem. Przez liczne jeszcze lata potem zachowywaliśmy ze sobą stosunki.

Наполеон Дембицки успял да избяга от Сибир, където бил осъден на тежък труд. Бягството си извършил успешно през Туркестан, по различен от моя път до границите на Румъния, и там се установил в Букурещ, намирайки си място в редакцията на едно хумористично издание. Добре му е вървяло чак до момента, в който публикувал в един от броевете на споменатото издание глава на вол и врана, държаща в клюна си златен пръстен. Гербовете на Молдавия и Влашко, съединени в едно като символ на глупостта, [той] свързал с грабителството, представяйки свързаността на горните провинции в [едно] румънско княжество. Естествено, идеята за подобен род публикация не е принадлежала на Дембицки, а на опозицията, която отдавна действа срещу съединението на двете провинции, преди това управлявани автономно и отделно, автор на което [съединение] беше княз Куза и вследствие на което пострада Молдавия по причина на установяването на столицата в Букурещ.

Управлението на княз Куза стоварило отмъщението за причинената обида върху личността на автора на карикатурата.

Дембицки бил хванат от полицията и прехвърлен през Дунава в град Русчук, столицата на Дунавската провинция, която по онова време в 1869 г. принадлежеше към Турция. Като непритежаващ паспорт Дембицки беше задържан.

В Русчук главен управител тогава беше Акиф паша, голям приятел на поляците, който щом се уведоми, че прокуденият от Румъния обяснява, че е поляк, заповядал да го закарат в негово бюро, където съставях проект за изграждане на железен път от Никопол до Плевна.

Почудата, както и радостта ми нямаша граници. Хвърлихме се в обятията си, целувайки се дълго време. Чудеше се безкрайно и началникът на полицията, присъстващ на тази сцена. Когато чрез един от моите инженери, умеещ [да говори] по турски, обясних, че Дембицки е другар от негово изгнание в Сибир, директорът на полицията огласи, че арестантът е напълно свободен, а Акиф паша разпреди да му се предоставят средства за издръжка. Естествено, Дембицки остана мой гост. В Русчук веднага си намери и препитание. Скоро след този случай обаче напуснах Русчук, заминавайки за Франция, за да взема участие във войната от 1870 година. След завръщането си, за да продължа изграждането на железен път от Никопол до Плевна, не сварих вече Дембицки в Русчук. Той бил повикан обратно в Букурещ от хумористичния вестник, който успял да покаже невинността на Дембицки, нежелаящ да изгуби успеха, който му осигуряваше талантът на нашия творец. С [гаранции за] по-добро възнаграждение Дембицки напуснал Русчук, където снемайки портрети е имал скромни средства за препитание.

С Дембицки пазех писмовно отношение дълги години, а през 1888 година се срещнах с него в Браила, където отидох за среща с брата на моята съпруга, който се занимаваше с търговия на

– W ostatnich latach doznawał on uszczerbek w dobrobycie z powodu wydatków dla zapewnienia potrzeb licznej rodziny. – Zbankrutował też brat mojej siostry udzielający mu pomocy. Opuscił też on Ruszczyk. Kilka razy ja także [posp.alem ?] skomunikowałem z Dębickim a od lat kilkunastu nieotrzymuję odpowiedzi i niewiem co się z Dębickim i jego rodziną stało. –

жито, и където моят другар и сънародник се беше установил като учител по калиграфия и рисуване, довеждайки своята съпруга, [дарила ?] го с многобройно потомство. Дълги години след това пазихме отношения. В последните години той изпитвал трудности в благосъстоянието по причина на разходите по осигуряване нуждите на многобройното семейство. Фалира и братът на моята сестра, който му оказвал помощ. Той [братът] също напусна Русчук. Аз няколко пъти [се опитам ?] да се свържа с Дембицки, но повече от 10 години не получавам отговор и не знам какво е станало с Дембицки и неговото семейство.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ – ДАННИ ЗА РУСЧУК ПРЕЗ 1869 Г.

Приведената бележка под черта от спомените на Зигмунт Минейко се оказва с висока информативна стойност. Освен че потвърждава бягството на Дембицки от Сибир през Туркестан, тя доказва, че художникът е преживял поне няколко месеца в Русчук. Подробното, но и исторически коректно изложение на лица и събития не оставя никакви съмнения в изключителната памет на Минейко и достоверността на неговите свидетелства.

Фрагментът е ценен външен източник и за историята на Русчук, доколкото той хвърля интересен шрих върху поведението на Арнавуд Мехмед Акиф паша, управител на Дунавския вилает от март 1869 до октомври 1870. Над всичко се открояват два факта, обогатяващи представата за градския бит през периода:

– през 1869 г. в Русчук е имало достатъчно желаещи да си поръчват рисувани портрети, за да се гарантира скромното препитание на един европейски график;

– възнаграждението за портретиста във вилаетската столица все пак е несравнимо по-несигурно и по-ниско в сравнение с работата, която той може да си намери в Букурещ.

REFERENCES

Akt 1831: Akt 493/1831, Parafia: Warszawa Św. Jan. *Projekt indeksacji metryk parafialnych: metryki.genealodzy.pl*.

<https://metryki.genealodzy.pl/metryka.php?ar=8&zs=9233d&sy=132&kt=2&plik=491-494.jpg#zoom=1&x=2036&y=656> (last access: 20.09.2021).

Berg 1899: Berg, Mikołaj. *Zapiski o powstaniu polskiem 1863 i 1864 roku i poprzedzającej powstanie epoce demonstracji od 1856 r.* T. III (Transl. from Russian). Kraków: Spółka Wydawnicza Polska, 1899.

Gorska & Lipinski 1977: Górska, Hanna & Eryk Lipiński. *Z dziejów karykatury polskiej*. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1977.

Ionescu 2002: Ionescu, Adrian-Silvan. *Penel și sabie. Artiști documentariști și corespondenți de front în Războiul de Independență (1877–1878)*. București: Biblioteca Bucureștilor, 2002.

Ionescu 2008: Ionescu, Adrian-Silvan. *Mișcarea artistică oficială în România secolului al XIX-lea*. București: Noi Media Print, 2008.

Kieniewicz, T. et al. 1965: Kieniewicz, T. & T. Kopriewewa & I. Miller, eds. *Zbiór zeznań śledczych o przebiegu powstania styczniowego = Следственные показания о восстании 1863 года*. Wrocław: ZNiO, 1965.

Mineyko 1918–1925: Mineyko, Zygmunt. „Pamiętniki Zygmunta Mineyki” doprowadzone do 1869 r., pisane w Atenach w latach 1918–1925. T. 7: „Droga na Sybir. Droga w Syberii. Pobyt w Syberii. Ucieczka z Syberii”. [Manuscript.] Jagiellonian Library, BJ Rkp. 7092 I t. 7. <https://polona.pl/item/pamietniki-zygmunta-mineyki-doprowadzone-do-1869-r-pisane-w-atenach-w-latach,NzIyMDExMzY/> (last access: 22.09.2021).

Mitina 1966: Mitina, N. P. *Vo glubine sibirskih rud. K stoletiyu vosstania polskih ssylnyh na Krugobaykalskom trakte*. Moscow: Nauka, 1966. (**Оригинално заглавие:** Митина, Н. П. *Во глубине сибирских руд. К столетию восстания польских ссыльных на Кругобайкальском тракте*. Москва: Наука, 1966.)

Oppman 1930: Oppman, Edmund. „Wojskowa organizacja Warszawy w powstaniu styczniowym.” *Przegląd Historyczno-Wojskowy*, vol. 3 (1930): 237–244.

Orlinova 2009: Orlinova, Yana. “Henrih Dembitski – sazdatel na balgarskata politicheska karikatura.” *Istoricheski arhiv*, no 18–19 (2009): 71–89. (**Оригинално заглавие:** Орлинова, Яна. „Хенрих Дембицки – създател на българската политическа карикатура.” *Исторически архив*, бр. 18–19 (2009): 71–89.)

Orlowski 2016: Orłowski, Bolesław. „Polish Engineers in Bulgaria.” *History* (Sofia), vol. 26, no 6 (2016): 633–640. (**Оригинално заглавие:** Орловски, Болеслав. „Полските инженери в България.” *История*, т. 26, кн. 6 (2016): 633–640.)

Profesori 1863–2013: “Cadrele didactice ale Colegiului Național „Nicolae Bălcescu” Brăila de la înființare până în prezent.” Colegiul Național „Nicolae Bălcescu” din Brăila. <http://www.cnnb.ro/index.php/acasa/profesori-1863-2013> (last access: 20.09.2021).